

**ДО ПИТАННЯ “БАДЕНІЗАЦІЇ” ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ПЕРИФЕРІЇ
КУЛЬТУРИ ЛІЙЧАСТОГО ПОСУДУ***Андрій ГАВІНСЬКИЙ¹, Войцех ПАСТЕРКЄВІЧ²**¹Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: gandrijdrug@yandex.ua**²Жешівський університет,
вул. Монюшка, 10, 350015, м. Жешів, Польща, e-mail: wojpas@vp.pl*

Останнім часом з'являються нові матеріали, які свідчать про контакти культури лійчастого посуду (КЛП) з баденською культурою (БК) у її південно-східній периферії. У другій половині IV тис. до н. е. БК розпочала збільшувати площу свого заселення і у північному напрямі доходить до верхів'я Вісли, в район м. Кракова, де, по суті, займає територію КЛП. В процесі такого тісного сусідства відбувались інтенсивні контакти між обома культурами, які мали мирний характер. При цьому, впливи мали односторонній напрям в сторону КЛП. Внаслідок цього в КЛП утворилась група пам'яток з лійчато-баденськими рисами: Броночіци (фаза IV, V), Шарбія, Ксьонжніци Велькі та ін. Окрім Західної Малополющі, баденізація КЛП відбувалася також у Великопольщі та на Куявах. На пам'ятках КЛП території межиріччя Західного Бугу та верхньої течії Дністра поки що немає даних про прямі імпорти баденської культури. Можна говорити лише про певні запозичення в орнаментативній кераміці (прокреслені лінії вздовж усієї висоти посудини, канелюри) та пластичній декорації. Такі знахідки представлені окремими екземплярами: Грудек, Зимне, Винники-Лисівка. Біля десяти екземплярів виявлено на поселенні Которини, що є крайнім південно-східним пунктом ареалу КЛП. В статті впроваджено нові матеріали з поселення Зимне з незвичним для КЛП орнаментом. Ці та інші знахідки наводять на думку, що елементи бадену потрапляли сюди від родичів КЛП з території Західної Малополющі, які вже набули рис лійчато-баденських. Шляхи контактів могли проходити із заходу вздовж річок Сяну та Дністра, а на Волині – вздовж Вісли та Західного Бугу і навпаки в протилежну сторону. Хронологія появи цих предметів не є простою, адже лабораторно отримані дати з таких поселень, як Грудек, Зимне та Которини мають досить широкі межі, які фактично вкладаються в час існування КЛП на досліджуваній території: 3700/3650–800 BC. Можна припустити, що баденські риси в матеріальній культурі КЛП з'являються наприкінці IV тис. до н. е., в час становлення лійчато-баденського горизонту на території Західної Малополющі.

Ключові слова: культура лійчастого посуду, баденська культура, контакти, імпорти, орнамент.

Впродовж понад тисячолітнього існування культури лійчастого посуду (КЛП) постійно доводилось контактувати із своїми сусідами. Особливо ці процеси простежувалися на її периферії, а саме на крайньому південно-східному напрямі, у межиріччі Верхнього Дністра та Західного Бугу, де КЛП межувала із трипільською культурою (ТК). В науковій літературі питання зв'язків між ними піднімали неодноразово [Мовша, 1985; Jastrzębski, 1985; 1988; Щібьор, 1994; Koško, Langer, Szmyt, 2000; Videiko, 2000; Ткачук, 2003], проте майже не маємо інформації про контакти з іншими сусідами, зокрема, із південно-західною баденською культурою (БК).

Одним з перших, хто звернув увагу на кераміку з незвичний для КЛП орнаментом (Костянець, Хорів), був М. Пелещин [Пелещин, 1997, с. 108–111]. Окремі фрагменти посуду з баденськими рисами опублікував В. Гумінський у монографії про поселення КЛП

Грудек над Бугом [Gumiński, 1989, s. 102, рис. 55: с, d, k, l, m, p]. Останнім часом з'являються нові публікації, присвячені цій темі [Pasterkiewicz..., 2013; Król et al., 2013; Rybicka, 2015].

Енеолітична культура Баден локалізована в басейні Дунаю, в межах сучасних Словаччини, Чехії, Австрії, частково Німеччини, Польщі, Угорщини та України (Закарпатська область) [Chrapovsky, 1973; Sochacki, 1980; Потушняк, 1985, с. 301; Брей, Трамп, 1990, с. 31], яка існувала впродовж 3650–2500 рр. до н. е. [Відейко, 2004, табл. 2; Horvath, Svingor, 2015, s. 21].

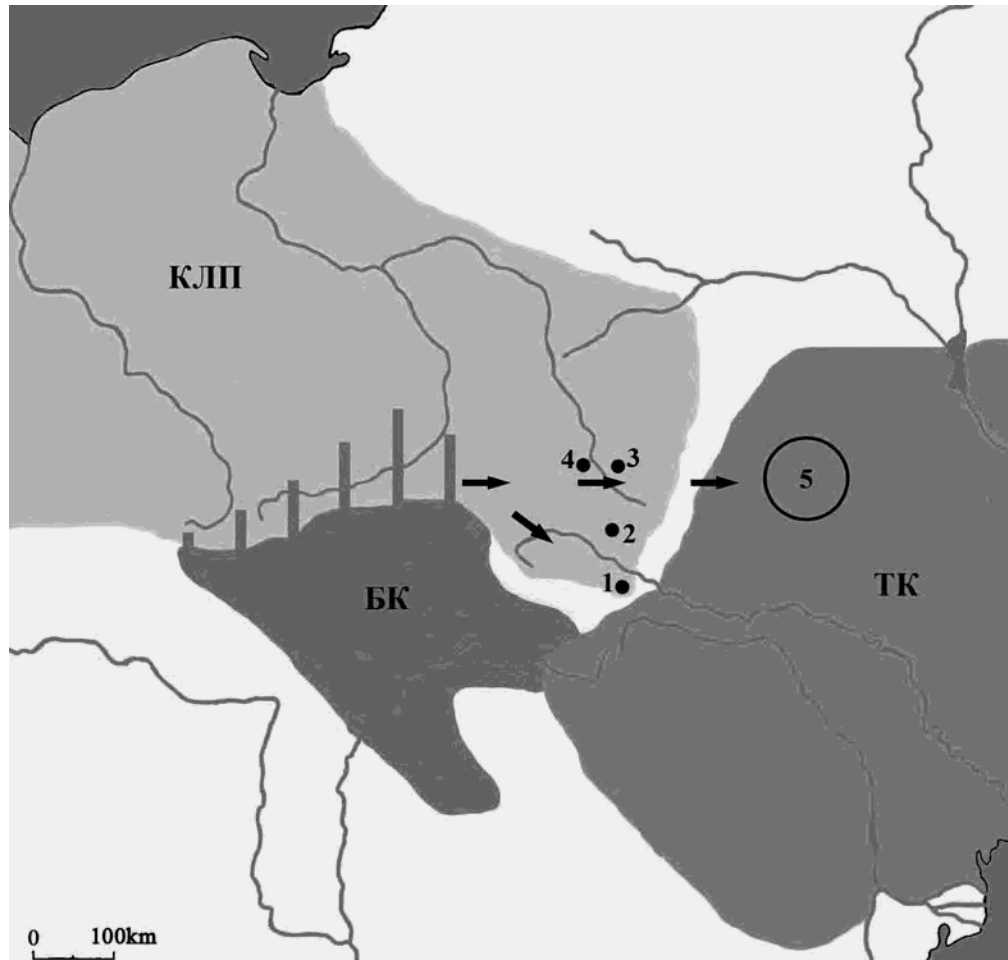

Рис. 1. Карта-схема розташування енеолітичних культур: КЛП – культура лійчастого посуду, БК – баденська культура, ТК – трипільська культура. 1 – Которини, 2 – Винники, 3 – Зимне, 4 – Грудек, 5 – пізньотрипільські поселення з лійчато-баденськими імпортами в районі м. Острів

Fig. 1. Schematic map of situation of Eneolithic cultures: КЛП – Funnel Beaker culture, БК – Baden culture, ТК – Trypillia culture. 1 – Kotoryny, 2 – Vynnyky, 3 – Zymne, 4 – Grudek, 5 – Late Trypillia settlements with imports from Funnel Beaker culture and Baden culture near Ostrig

У другій половині IV тис. до н. е., у ранньому т.зв. болеразькому етапі, БК почала просуватись у північному напрямі, де дійшла до верхів'я Вісли (лівосторонні притоки Рудава, Праднік, Длубня, Щренява) та басейну Раби в районі м. Кракова, зайнявши компакту площу приблизно 50×50 км, що була територією КЛП (рис. 1). Сьогодні тут відомо понад 200 пам'яток БК: великі поселення, тимчасові стоянки, окремі поховання [Rook, 1980; Zastawny, 2008, p. 180;

2015, гус. 8]. В процесі такого тісного сусідства відбувалися інтенсивні контакти між обома культурами, які мали мирний характер. При цьому, впливи мали односторонній напрям в сторону КЛП. Внаслідок цього в КЛП утворилась група пам'яток з лійчасто-баденськими рисами. Зараз відомо близько 40 таких поселень [Zastawny, 2008, p. 184]. Баденізація КЛП Західної Малополющі проявилась у появі нових форм посуду: амфори, вази, дзбани, кубки з високою петлеподібною ручкою. В орнаменті з'явилися мотиви прокреслених ліній, вертикальні та похилі канелюри. У пластичні декорації поширилися листоподібні наліпи, різноманітної форми і величини гудзи, пальцеві відбитки [Zastawny, 2008, p. 184, 185]. Проникнення цих елементів пов'язують з розвитком ранньокласичного (IIa) та пізньокласичного (IIb) етапів БК [Zastawny, 2015, s. 128–129]. Серед найяскравіших лійчасто-баденських поселень можна назвати Броночіци (фаза IV, V), Шарбія, Ксьонжніци Велькі. Баденізація КЛП мала також місце в інших регіонах поширення культури, зокрема, у Великопольщі та на Куявах [Zastawny, 2008, p. 177]. Ці впливи помітні не лише в формах посуду і орнаментатії, а також у поселенській структурі та господарстві. Баденізація на Куявах охоплює радзійовську (3500–2600 BC) та східну (підгрупа конарсько-папроська – 3000–2350 BC і забенська – 3500–2600 BC) групи, а у Великопольщі – групу мровіно (3400–2550 BC) [Przybył, 2009, s. 154].

На пам'ятках КЛП території межиріччя Західного Бугу та верхньої течії Дністра поки що немає даних про прямі імпорти баденської культури. Можна говорити лише про певні запозичення в орнаментатії кераміки (прокреслені лінії вздовж усієї висоти посудини, канелюри) та пластичні декорації. Такі знахідки представлені окремими екземплярами, які ми спробуємо схарактеризувати.

Викликає увагу одна посудина з незвичним для КЛП орнаментом, яка виявлена у 1999 р. на поселенні Винники-Лисівка [Довгань та ін., 2008]. Це горщик S-подібної форми висотою близько 60 см, діаметром вінець 50 см та товщиною стінок 1,3 см. Верхня частина виробу прикрашена двома горизонтальними пружками, відстань між якими становить 7 см, а їхня поверхня прикрашена відбитками прямокутного штампу. Пружки між собою з'єднанні вертикальними пластичними валиками, які повторюються через кожних 9 см (рис. 2, 8) [Довгань та ін., 2008, с. 80, рис. 6: 2]. Для КЛП характерні значно спрощені мотиви орнаменту посуду. Це відбитки різної форми штампів (прямокутника, трикутника, ромба, півкола та ін., що нагадують геометричні фігури), які вкладаються в горизонтальні лінії, виключно у верхній частині посудини, відразу під вінцями. Те ж саме стосується пружків. Цими пружками прикрашали переважно лійчасті горщики з т.зв. потовщеними вінцями, усі інші – штампами. Аналогії описаній знахідці з Винник знаходимо в Моравії з поселення Євішовіци [Medunová-Benešová, 1981, taf. 101: 7; 102: 2, 5].

Яскравішим прикладом баденських імпульсів на крайні пам'ятки південно-східної групи КЛП є колекція уламків посуду з поселення Которини III на Дністрі, здобутої в процесі досліджень 2010 р. [Hawinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014]. На сьогодні ця пам'ятка найбільш висунута на південному сході поширення КЛП і максимально наближена (30–40 км) до трипільської культури. Тут знайдено біля десяти фрагментованих посудин з особливим орнаментом. Один з них належав горщику значних розмірів товщиною стінок 1 см, плечики корпусу якого прикрашені двома вертикальними пружками, орнаментованих штампами півокруглої форми (рис. 3, 4). У збірці знахідок виділяються дві посудини дещо менших розмірів, діаметрами найбільшої опуклості тулуба 14–30 см, з добре заглаженою поверхнею. Пружки тут пласкі і більш старанно виготовлені. Вироби прикрашені як у верхній, так і в нижній частинах корпусу (рис. 3, 2, 3).

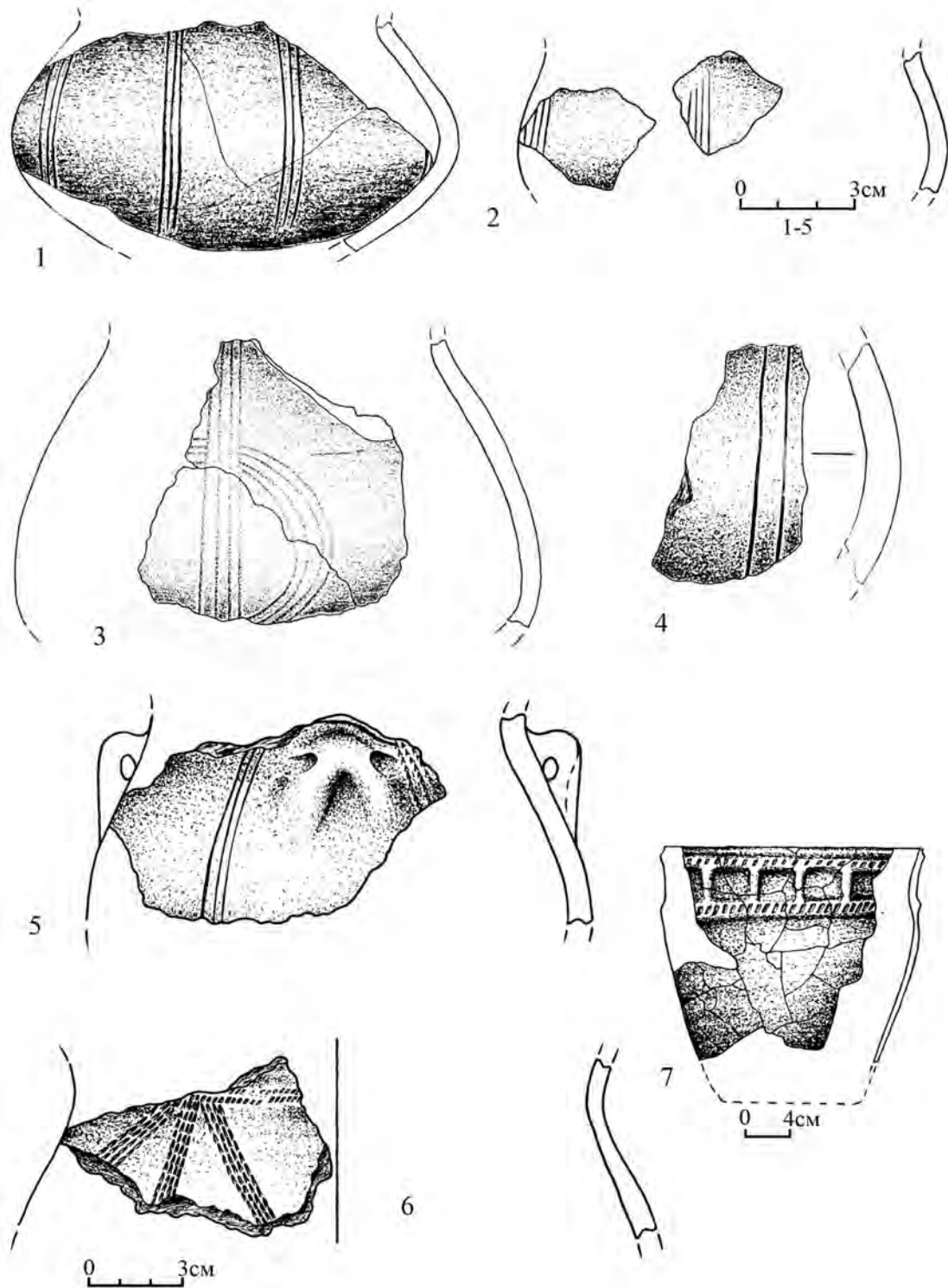

Рис. 2. Кераміка культури лійчастого посуду з рисами орнаменту баденської культури: 1-4 - Которини, 5-6 - Зимне, 7 - Винники (за Довгань та ін., 2008, рис. 6: 2)
Fig. 2. Ceramic ware of Funnel Beaker culture with features of ornament of Baden culture: 1-4 - Kotoryny, 5-6 - Zymne, 7 - Vynnyky (by Довгань та ін., 2008, рис. 6: 2)

На особливу увагу заслуговують фрагменти п'яти посудин типу черпаків та дзбанів (діаметри найбільшої опуклості стінок 12–16 см), які виготовлені надзвичайно якісно з лощеною поверхнею, яка аж виблискує. Стінки тулуба орнаментовані прокресленими вертикальними лініями. Такий орнамент складається з серії двох, трьох або чотирьох паралельних заглиблень, які повторюються кожні 3 см по усьому периметру виробу (рис. 2, 1, 2, 5). Цікавим є фрагмент амфори діаметром вінець 10 см, шийка якої прикрашена трьома горизонтальними, а тулуб вертикальними лініями (рис. 2, 4). Подібний орнамент має аналогії у ранній фазі БК території Словаччини та Моравії: Братислава, Юраскова, Євішовіці [Hawinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014, s. 264].

Незвичним орнаментом вирізняється ще одна знахідка. У найбільшій її опуклості стінок прокреслено послідовні один над одним чотири кола діаметрами від 4 до 7 см, шириною ліній 1 мм. Вздовж висоти виробу через центральну частину кіл проходять ще чотири заглиблені лінії (рис. 2, 3). Аналогій таким композиціям виявити нам не вдалося.

В одному екземплярі представлена посудина, поверхня якої орнаментована широкими (0,3–0,5 см) канелюрами, розташованих під різним нахилом, кінці яких зближуються в нижній частині тулуба (рис. 3, 1).

В Археологічному музеї Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України знаходяться фрагменти амфори та горщика з поселення Зимне, стінки яких прикрашені подібно до посудин з Которин.

Уздовж шийки горщика проходять два горизонтальні рядки із відбитками прямокутного штампу особливо малих розмірів. Відразу під ними від однієї точки у різні сторони розходяться три смуги, кожна з яких складається із чотирьох ліній трикутних штампів, т.зв. бруздового орнаменту (рис. 2, 7). Такий штамп є типовим для КЛП, але зазвичай він, як і усі інші, вкладався в горизонтальні лінії. Цей орнамент властивий як для БК [Furholt, 2009], так і для ранніх проявів КЛП на території Верхньої Вісли [Kruk, Milisauskas, 1981, s. 94–97], на Куявах [Rybicka, 1995, s. 164–166; Przybył, 2009, s. 87–92] і у Нижній Сілезії [Bukowska-Gedigowa, 1975].

Амфора діаметром найбільшої опуклості тулуба 12 см, в місці шийки має сформоване колінчасте вушко із увігнутою основою, яке сприймається як імітація голівки баранчика. Над вушком горизонтально прокреслена лінія, а по обидві його сторони проходять серії із трьох вертикальних ліній, розташованих дещо під кутом відносно одна до одної. Причому перша з них прокреслена, а інші виконані у техніці бруздового штампу (рис. 2, 6). На цій знахідці маємо яскравий приклад запозичення ідеї орнаментативної властивості для БК в середовищі КЛП з поєднанням власних традицій.

Зробимо спробу окреслити час появи описаних виробів. В науковій літературі прийнятою для КЛП є хронологічна шкала на основі поселення Броночіце, у якій відображено усі етапи розвитку південно-східної групи КЛП [Kruk, Milisauskas, 1981; 1983; 1990]. Важливо відзначити, що третій (3510–3429/3390–3090 BC), четвертий (3100–2880 BC) і п'ятий (2920–2570 BC) етапи пов'язуються з впливами БК [Kruk, Milisauskas, 1981, s. 3; 1990, s. 224; Włodarczak, 2006, рис. 4; Zastawny, 2015, s. 144]. На думку дослідників, баденізація КЛП у Західній Малопольщі розпочалась бл. 3650 рр. до н. е. і тривала досить довгий час, лійчато-баденські риси у чистому вигляді почали виступати близько 3100 рр. до н. е. [Włodarczak, 2006, s. 34–36, 58; Nowak, 2009, s. 336; Przybył, 2009, s. 139; Zastawny, 2015, s. 144]. Якщо говорити про хронологію поселень КЛП басейнів Дністра та Західного Бугу, то маємо досить складну ситуацію. Для цього є кілька причин. Насамперед, маємо дуже мало поселень з лабораторно визначеними датами: Грудек (фаза I: 3650–3500, фаза II: 3500–2600 рр. до н. е.), Зимне (фаза I: 3650–3400, фаза II: 3050–2600 рр. до н. е.) [Jastrzębski, 1991, s. 189–190; Броніцкі та ін., 2005,

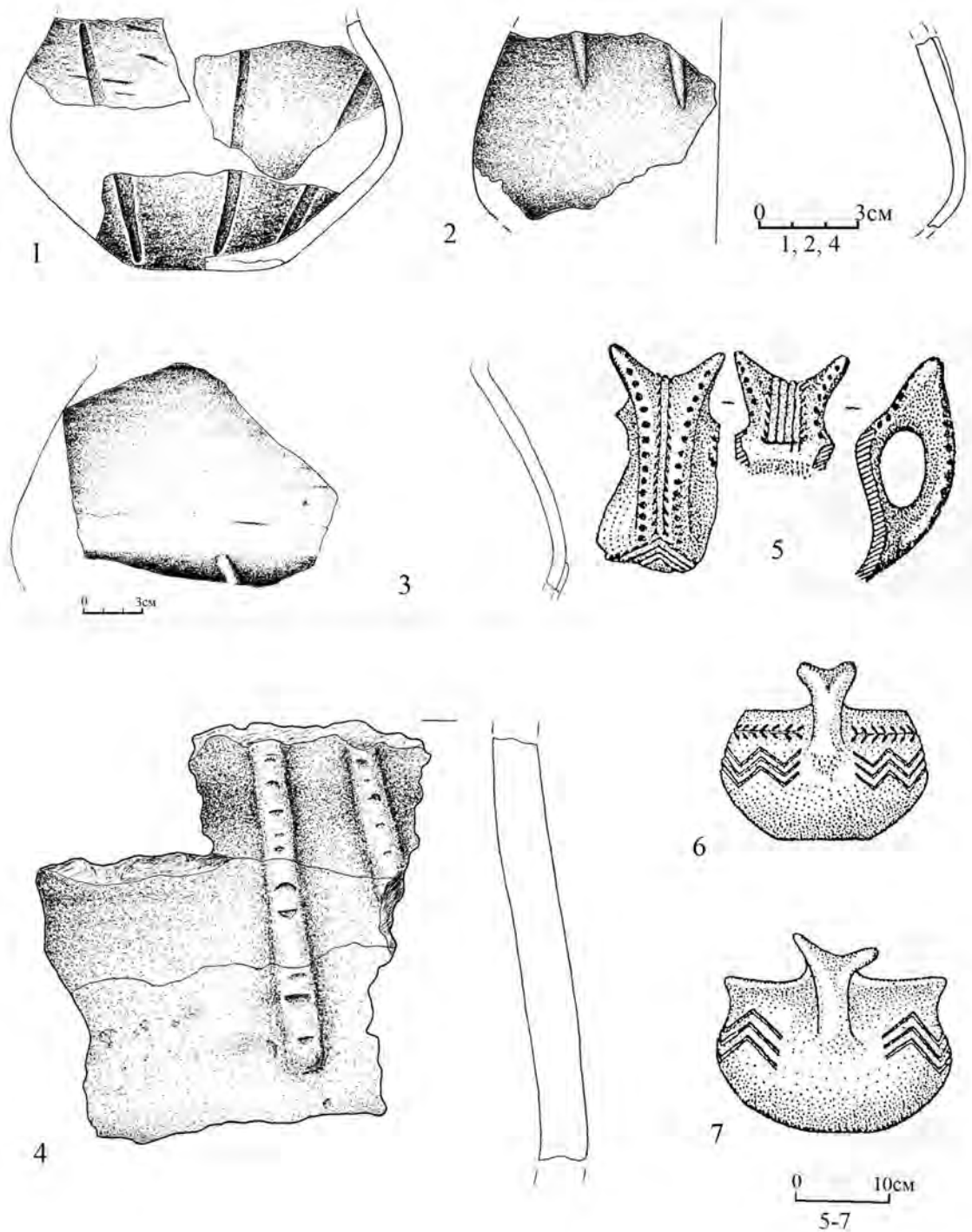

Рис. 3. Кераміка культури лійчастого посуду з рисами орнаменту баденської культури: 1-4 – Которини, 5-7 – Костянець (за Пелешишин, 1997, рис. 37: 1-3)
Fig. 3. Ceramic ware of Funnel Beaker culture with features of ornament of Baden culture: 1-4 – Kotoryny, 5-7 – Kostianets' (by Пелешишин, 1997, рис. 37: 1-3)

с. 224, 232] та Которини (3700/3600–2800 рр. до н. е.) [Hawinskyj et al., 2014, tabl. 9, ryc. 23]. Зрештою, отримані дати мають широкі хронологічні рамки, які вкладаються фактично в час існування КЛП на цій території – 3700–2800 рр. до н. е. Це ж стосується матеріальної культури, насамперед, посуду, який демонструє стійкість культурної традиції в орнаменталі та формах. Тому датувати описані артефакти з Винник, Зимного та Которин можемо хіба наближено, тобто вони могли побутувати в час баденізації КЛП у Західній Малопольщі – 3650/3300–2800 рр. до н. е.

Якщо говорити про шляхи контактів БК з КЛП межиріччя Верхнього Дністра та Західного Бугу, то найближчі пам'ятки БК знаходяться на території України в Закарпатській області [Потушняк, 1985, с. 301–302], відстань до яких становить близько 150–200 км. Очевидно, що контакти між цими найближчими поселеннями не відбувалися. З певних причин, ця територія залишилась поза увагою прямих впливів БК, оскільки ми б мали ситуацію таку, як в районі Вісли, де КЛП легко піддалась впливу БК. На нашу думку, елементи бадену потрапляли сюди від родичів КЛП з території Західної Малопольщі, які вже набули рис лійчасто-баденських (рис. 1). Як влучно висловився свого часу К. Яжджевський: "Південна група КЛП була своєрідним фільтром, який вбирає елементи південних культур і не впускає їх далі на північ" [Jażdżewski, 1936, s. 258]. Шлях контактів міг проходити із заходу вздовж річок Сяну та Дністра і навпаки в протилежну сторону [Valde-Nowak, 1988, s. 27, 86; Zych, 2007, s. 78; Косько, 1994].

Тісніша взаємодія БК була з ТК у басейні Пруту та Дністра, звідки посередництвом групи гордінешти-ербіцені передавалась на решту території поширення ТК – Волинь та район Середнього Дніпра. Про ці взаємозв'язки неодноразово писав М. Відейко. На думку дослідника, вплив БК на ТК в кінці етапу СІ та СІІ був особливо сильним. Він позначився як на матеріальній (поява кубків округлої форми, посудини з рогоподібними та петлеподібними ручками, пластичні пружки, під різними кутами врізні лінії), так і на духовній культурі (поховальний обряд в софіївській групі) [Videiko, 2000, p. 32, 36, fig. 18–20, 23, 24, 28; 2008, p. 289–295]. В нашому випадку маємо дещо іншу ситуацію. Прямих імпортів БК в середовищі КЛП практично немає, за винятком кількох посудин із Грудека [Gumiński, 1989, s. 102, ryc. 55: m, p; Jastrzębski, 1991, fig. 5: 3], швидше маємо окремі елементи орнаменту БК, які до того ж поєднанні з місцевою традицією. Ці знахідки наводять на думку про те, що представники КЛП південно-східної периферії стійко дотримувались власних традицій, що, насамперед, засвідчує матеріальна культура. Також це чітко видно на фоні пізньотрипільських пам'яток Волині, де лійчасто-баденські впливи були значно сильнішими. В басейні р. Горинь, в районі м. Остріг сьогодні відомо вже більше десятка трипільських поселень, де виявлені такі імпорти (рис. 1) [Pasterkiewicz et al., 2013, ryc. 1]. Тут знайдено серію посудин, переважно черпаків, які вирізняються особливо багатим шнуровим орнаментом, лінії якого складають різні комбінації: ялинки, зигзаги та ін. [Pasterkiewicz et al., 2013]. Важко сказати, чи поява цих предметів є ефектом безпосередніх зв'язків з БК, чи вони принесені носіями КЛП з території басейнів Вісли та Бугу [Pasterkiewicz et al., 2013, s. 287].

Згадуючи черпаки КЛП з поселення ТК Костянець, М. Пелецишин писав: "Привертає увагу орнамент, який не має аналогій у Західному Побужжі і взагалі на території в межиріччі Західного Бугу і Вісли, де виявлено сотні черпаків" (рис. 3, 5–7) [Пелецишин, 1998, с. 109]. Дослідник мав рацію, адже дійсно в КЛП басейнів Західного Бугу та Верхнього Дністра немає жодного черпака з подібним орнаментом, натомість їхні аналогії маємо у лійчасто-баденських пам'ятках Західної Малопольщі [Przybył, 2009, tabl. 1–5]. Про те, що південно-східна периферія КЛП була найконсервативнішою серед інших груп КЛП, неодноразово писали й інші дослідники [Броніцкі та ін., 2005, с. 222; Włodarczak, 2006, s. 58–59; Nowak, 2009, s. 336; Zawiślak,

2013, s. 150]. Однак не можна сказати, що носії КЛП вели закритий від зовнішнього світу спосіб життя. Вони постійно спілкувались із своїми родичами із заходу, а також контактували із східними сусідами – трипільською культурою.

ЛІТЕРАТУРА

- Брей У., Трамп Д. (1990). Археологический словарь. – Москва. – 368 с.
- Броніцкі А., Кадров С., Закосьцельна А. (2005). До питання про хронологічне співвідношення пізньої фази люблінсько-волинської культури та культури лійчастого посуду у світлі останніх досліджень в Зимному // МДАПВ. – Вип. 9. – С. 217–247.
- Відейко М.Ю. (2004). Нова хронологія Кукутені-Трипілля // Трипільська цивілізація у спадщині України: матеріали наук.-практ. конф. – Київ. – С. 106–117.
- Гавінський А. (2009). Поселення культури лійчастого посуду в Грибовичах // МДАПВ. – Вип. 13. – С. 172–197.
- Довгань П., Конопля В., Милян Т. (2008). Поселення Винники-Лисівка в світлі нових досліджень // Наукові студії: Історико-краєзнавчий музей м. Винники. – Винники-Львів. – С. 79–103.
- Косько А. (1994). О роли днестровского пути в контактах раннеземледельческих культурных обществ в бассейне Балтийского и Черного морей // Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н. е. – V ст. н. е. – Тирасполь. – С. 17–18.
- Мовша Т.Г. (1985). Взаємовідносини Трипілля-Кукутені з синхронними культурами Центральної Європи // Археологія. – № 51. – С. 22–31.
- Пелещин М. (1997). Поселення мідного віку біля сіл Костянець і Листвин у Західній Волині. – Львів. – 122 с.
- Потушняк М. (1985). Баденская культура // Археологія Української ССР. – К. – Т. 1. – С. 301–305.
- Ткачук Т. (2003). Культура лійчастого посуду і трипілля // Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. – Івано-Франківськ. – Вип. 7–8. – С. 3–15.
- Щібор Й. (1994). Культури пізнього трипілля та лійчастого посуду на Волині // Археологія. – № 4. – С. 30–48.
- Bukowska-Gedigowa J. (1975). Kultura pucharów lejkowatych w dorzeczu górnej Odry // Przegląd Archeologiczny. – Т. 23. – S. 83–186.
- Chrapovsky B. (1973). Symposium Uber die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur. – Bratislava. – 539 s.
- Furholt M. (2009). Die nördlichen Badener Keramikstile im Kontext des mitteleuropäischen Spätneolithikums (3650–2900 v. Chr.) // Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa. – Bonn. – Т. 3.
- Gumiński W. (1989). Gródek Nadbużny – osada kultury pucharów lejkowatych. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Łódź. – 189 s.
- Hawinskyj A., Pasterkiewicz W., Rybicka M. (2014). Kotoryny, rej. Żydaczów, stan. Grodzisko III. Osadnictwo z okresu neolitu // Środowisko naturalne i człowiek nad Górnym Dniestrem – rejon Kotliny Halicko-Bukaczowskiej w pradziejach i wczesnym średniowieczu. – Kraków. – S. 167–283.
- Horváth T., Svingor E. (2015). The spatial and chronological distribution of the so-called “Baden culture” // The Baden Culture around the Western Carpathians. Via Archaeologia. – Kraków. – S. 19–75.
- Horváthová E. (2010). Osídlenie badenskej kultúry na Slovenskom území Severného Potisia. – Nitra. – 236 s.
- Jażdżewski K. (1936). Kultura pucharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej. – Poznań. – 457 s. – LXXII tabl.
- Jastrzębski S. (1985). Imports of the Funnel Beaker Culture // Memoires Archeologiques. – Lublin. – S. 71–92.
- Jastrzębski S. (1988). Południowo-wschodnia peryferia osadnictwa kultury pucharów lejkowatych // Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych PAN, Oddział w Krakowie. – Т. 32/1. – S. 8–10.
- Jastrzębski S. (1991). The settlement of the Funnel Beaker Culture of Gródek Nadbużny the Zamość district site 1 C – brief characteristics // Die Trichterbecherkultur. Neue forschungen und hypothesen. – Poznań. – Teil II. – P. 189–196.

- Koško A., Langer J.J., Szymt M.* (2000). Painted pottery as a symptom of Tripolye "influence" in the circle of the neolithic Vistula cultures // *Baltic-Pontic Studies*. – Vol. 9. – S. 282–288.
- Król D., Pozichowski A., Rogoziński J., Rybicka M.* (2013). Krótka informacja o wynikach badań przeprowadzonych w 2012 roku w Nowomalinie-Podobanka, rejon Ostrog // *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*. – T. 34. – S. 103–118.
- Kruk J., Milisauskas S.* (1981). Chronology of Funnel Beaker, Baden-like, and Lublin-Volynian Settlements at Bronocice, Poland // *Germania*. – Vol. 59. – P. 1–19.
- Kruk J., Milisauskas S.* (1981a). Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie // *Archeologia Polski*. – T. 26. – Z. 1. – S. 65–113.
- Kruk J., Milisauskas S.* (1983). Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie // *Archeologia Polski*. – T. XXVIII. – S. 257–314.
- Kruk J., Milisauskas S.* (1990). Radiocarbon dating of neolithic assemblages from Bronocice // *Przegląd Archeologiczny*. – Vol. 37. – P. 195–228.
- Medunová-Benešová A.* (1981). Jevišovice-Stary Zámek. Schicht C2, C1, C. Katalog der Funde. – Brno. – 156 s.
- Nowak M.* (2009). Drugi etap neolityzacji ziem polskich. – Kraków. – 717 s.
- Pasterkiewicz W., Pozikhovski A., Rybicka M., Verteletskyi D.* (2013). Z badań nad problematyką oddziaływań kręgu badeńskiego na wschodnie rejony Wyżyny Wołyńskiej // *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*. – Rzeszów. – S. 251–292.
- Przybył A.* (2009). Społeczności późnoneolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. Problem wpływów z kręgu kultury badeńskiej. – Poznań. – 301 s.
- Rook E.* (1980). Osadnictwo neolityczne w jaskiniach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej // *Materiały Archeologiczne*. – T. 20. – S. 5–130.
- Rybicka M.* (1995). Przemiany kulturowe i osadnicze w III tys. p. n. e. na Kujawach. Kultura pucharów lejkowatych i amfor kulistych na Pagórach Radziejowskich. – Łódź. – 275 s.
- Rybicka M.* (2015). Eastern peripheries of the Funnel Beaker Culture // *Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди. Збірка наукових праць пам'яті Володимира Круця*. – Львів. – С. 167–182.
- Sochacki Z.* (1980). Kultura ceramiki promienistej w Europie. – 347 s.
- Valde-Nowak P.* (1988). Etapy i strefy zasiedlenia Karpat Polskich w neolicie i na początku epoki brązu. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź. – 160 s.
- Videiko M.* (2000). Tripolye and the cultures of Central Europe. Facts and the character of interactions: 4200–2750 BC // *Baltic-Pontic Studies*. – Vol. 9. – P. 13–68.
- Videiko M.* (2008). Baden Culture Influence to the East of the Carpathian Mountains // *The Baden Complex and the Outside World*. – Bonn. – P. 289–298.
- Włodarczak P.* (2006). Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych // *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. – Lublin-Kraków. – S. 27–63.
- Zastawny A.* (2008). The Baden and the Funnel Beaker-Baden Settlement in Lesser Poland // *The Baden Complex and the Outside World*. – Bonn. – P. 177–188.
- Zastawny A.* (2015). The Baden complex in Lesser Poland – horizons of cultural influences // *The Baden culture around the Western Carpathians. Via Archaeologia*. – Kraków. – S. 119–150.
- Zawiślak P.* (2013). Obiekty neolityczne ze stanowiska 1C w Gródku, pow. Hrubieszów (z badań Sławomira Jastrzębskiego w latach 1983–1985) // *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*. – Rzeszów. – S. 109–214.
- Zych R.* (2007). Społeczności międzyrzecza Dniestru i Sanu w dobie środkowego neolitu (IV tys. p. n. e.) // *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych*. – Rzeszów. – S. 67–80.

REFERENCES

- Brej, U., & Tramp, D. (1990). *Arheologičeskij slovar'*. Moskva, 368 pp. (in Russian).
- Bronitski, A., Kadrov, S., & Zakostsielna, A. (2005). Do pytannia pro khronolohichne spivvidnoshennia piznoi fazy liublinsko-volynskoi kultury ta kultury liichastoho posudu u svitli ostannikh doslidzhen v Zymnomu. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 9, 217–247 (in Ukrainian).
- Videiko, M.Iu. (2004). Nova khronolohiia Kukuteni-Trypillia. Proceedings from: *Trypilska tsyvilizatsiia u spadshchyni Ukrainy*. Kyiv, 106–117 (in Ukrainian).
- Havinskyi, A. (2009). Poselennia kultury liichastoho posudu v Hrybovychakh. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 13, 172–197 (in Ukrainian).
- Dovhan, P., Konoplia, V., & Mylian, T. (2008). Poselennia Vynnyky-Lysivka v svitli novykh doslidzhen. *Naukovi studii: Istoryko-kraieznavchy muzei m. Vynnyky*. Vynnyky–Lviv, 79–103 (in Ukrainian).
- Kos'ko, A. (1994). O roli dnestrovskogo puti v kontaktah rannezemledel'cheskikh kul'turnih obshhestv v bassejne Baltijskogo i Chernogo morej. *Drevnejshie obshhnosti zemledel'cev i skotovodov Severnogo Prichernomor'ja V tys. do n. e. – V st. n. e.* Tiraspol', 17–18 (in Russian).
- Movsha, T.H. (1985). Vzaiemovidnosyny Trypillia-Kukuteni z synkhronnymy kulturamy Tsentralnoi Yevropy. *Arkheolohiia*, 51, 22–31 (in Ukrainian).
- Peleshchynyn, M. (1997). *Poselennia midnoho viku bilia sil Kostianets i Lystvyn u Zakhidnii Volyni*. Lviv, 122 pp. (in Ukrainian).
- Potushnjak, M. (1985). Badenskaja kul'tura. *Arheologija Ukrainskoj SSR*, 1. Kiev, 301 – 305 (in Russian).
- Tkachuk, T. (2003). Kultura liichastoho posudu i trypillia. *Naukovi zapysky Ivano-Frankivskoho kraieznavchoho muzeiu*, 7–8. Ivano-Frankivsk, 3–15 (in Ukrainian).
- Shchibor, I. (1994). Kultury piznoho trypillia ta liichastoho posudu na Volyni. *Arkheolohiia*, 4, 30–48 (in Ukrainian).
- Bukowska-Gedigowa, J. (1975). Kultura pucharów lejkowatych w dorzeczu górnej Odry. *Przegląd Archeologiczny*, 23, 83–186.
- Chrapovsky, B. (1973). *Symposium Uber die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Bratislava, 539 pp.
- Furholt, M. (2009). Die nördlichen Badener Keramikstile im Kontext des mitteleuropäischen Spätneolithikums (3650–2900 v. Chr.). *Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa*, 3. Bonn.
- Gumiński, W. (1989). Gródek Nadbużny – osada kultury pucharów lejkowatych. Wrocław–Warszawa–Kraków–Łódź, 189 pp.
- Hawinskyj, A., Pasterkiewicz, W., & Rybicka, M. (2014). Kotoryny, rej. Żydacziw, stan. Grodzisko III. Osadnictwo z okresu neolitu. *Środowisko naturalne i człowiek nad Górnym Dniestrem – rejon Kotliny Halicko-Bukaczowskiej w pradziejach i wczesnym średniowieczu*. Kraków, 167–283.
- Horváth, T., & Svingor, E. (2015). The spatial and chronological distribution of the so-called "Baden culture". *The Baden Culture around the Western Carpathians. Via Archaeologia*. Kraków, 19–75.
- Horváthová, E. (2010). *Osídlenie badenskej kultúry na Slovenskom území Severného Potisia*. Nitra, 236 pp.
- Jażdżewski, K. (1936). *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej*. Poznań, 457 pp.
- Jastrzębski, S. (1985). Imports of the Funnel Beaker Culture. *Memoires Archeologiques*. Lublin, 71–92.
- Jastrzębski, S. (1988). Południowo-wschodnia peryferia osadnictwa kultury pucharów lejkowatych. *Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych PAN, Oddział w Krakowie*, 32/1, 8–10.
- Jastrzębski, S. (1991). The settlement of the Funnel Beaker Culture of Gródek Nadbużny the Zamość district site 1 C – brief characteristics. *Die Trichterbecher kultur. Neue forschungen und hypothesen*, 2. Poznań, 189–196.
- Koško, A., Langer, J.J., & Szmyt, M. (2000). Painted pottery as a symptom of Tripolye "influence" in the circle of the neolithic Vistula cultures. *Baltic-Pontic Studies*, 9, 282–288.
- Król, D., Pozichowski, A., Rogoziński, J., & Rybicka, M. (2013). Krótka informacja o wynikach badań przeprowadzonych w 2012 roku w Nowomalinie-Podobanka, rejon Ostrog. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 34, 103–118.

- Kruk, J., & Milisauskas, S. (1981). Chronology of Funnel Beaker, Baden-like, and Lublin-Volynian Settlements at Bronocice, Poland, *Germania*, 59, 1–19.
- Kruk, J., & Milisauskas, S. (1981a). Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie. *Archeologia Polski*, 26, 1, 65–113.
- Kruk, J., & Milisauskas, S. (1983). Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic. woj. kieleckie, *Archeologia Polski*, 28, 257–314.
- Kruk, J., Milisauskas, S. (1990). Radiocarbon dating of neolithic assemblages from Bronocice. *Przegląd Archeologiczny*, 37, 195–228.
- Medunová-Benešová, A. (1981). *Jevišovice-Starý Zámek. Schicht C2, C1, C. Katalog der Funde*. Brno, 156 pp.
- Nowak, M. (2009). *Drugi etap neolityzacji ziem polskich*. Kraków, 717 pp.
- Pasterkiewicz, W, Pozikhovski, A., Rybicka, M., & Verteletskyi, D. (2013). Z badań nad problematyką oddziaływań kręgu badeńskiego na wschodnie rejony Wyżyny Wołyńskiej. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*. Rzeszów, 251–292.
- Przybył, A. (2009). *Spółeczności późnoneolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. Problem wpływów z kręgu kultury badeńskiej*. Poznań, 301 pp.
- Rook, E. (1980). Osadnictwo neolityczne w jaskiniach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. *Materiały Archeologiczne*, 20, 5–130.
- Rybicka, M. (1995). *Przemiany kulturowe i osadnicze w III tys. p. n. e. na Kujawach. Kultura pucharów lejkowatych i amfor kulistych na Pagórach Radziejowskich*. Łódź, 275 pp.
- Rybicka, M. (2015). Eastern peripheries of the Funnel Beaker Culture. *Kulturowy kompleks Kukuten-Trypilla ta yoho susidy. Zbirka naukovykh prats pam'iaty Volodymyra Krutsa*. Lviv, 167–182.
- Sochacki, Z. (1980). *Kultura ceramiki promienistej w Europie*, 347 pp.
- Valde-Nowak, P. (1988). *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat Polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 160 pp.
- Videiko, M. (2000). Tripolye and the cultures of Central Europe. Facts and the character of interactions: 4200–2750 BC. *Baltic-Pontic Studies*, 9, 13–68.
- Videiko, M. (2008). Baden Culture Influence to the East of the Carpathian Mountains. *The Baden Complex and the Outside World*. Bonn, 289–298.
- Włodarczak, P. (2006). Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych. *Idea megalityczna w obrzędzie pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. Lublin–Kraków, 27–63.
- Zastawny, A. (2008). The Baden and the Funnel Beaker-Baden Settlement in Lesser Poland. *The Baden Complex and the Outside World*. Bonn, 177–188.
- Zastawny, A. (2015). The Baden complex in Lesser Poland – horizons of cultural influences. *The Baden culture around the Western Carpathians. Via Archaeologia*. Kraków, 119–150.
- Zawiślak, P. (2013). Obiekty neolityczne ze stanowiska 1C w Gródku, pow. Hrubieszów (z badań Sławomira Jastrzębskiego w latach 1983–1985). *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*. Rzeszów, 109–214.
- Zych, R. (2007). Społeczności międzyrzecza Dniestru i Sanu w dobie środkowego neolitu (IV tys. p. n. e.). *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych*. Rzeszów, 67–80.

Стаття: надійшла до редакції 11.10.2016
прийнята до друку 10.11.2016

TO THE ISSUE OF "BADENIZATION" OF SOUTH-EASTERN PERIPHERY
OF FUNNEL BEAKER CULTURE

Andriy GAVINSKYI¹, Wojciech PASTERKIEWICZ²

*¹Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, L'viv, Ukraine, e-mail: gandrijdrug@yandex.ua*

*²University of Rzeszów,
Moniuszki Str., 10, 350015, Rzeszów, e-mail: wojpas@vp.pl*

New materials which appear recently show contacts of Funnel Beaker culture (FBC) with Baden culture (BC) in its south-eastern periphery. In the second half of IV kyr. B.C. Baden culture begins to increase the area of their inhabitation and in the northern direction they reached the headwater of the Vistula River in the region of Krakow, where in fact they occupied territory of FBC. During the process of such close adjacency intensive and peaceful contacts between these two cultures took place. Moreover, they had a one-way direction towards FBC. Consequently, the group of sites with features of mixed Funnel Beaker-Baden cultures appeared in FBC group: Bronocice (phase IV, V), Sharbiya, Książnice Wielki and others. Besides of Western Lesser Poland "badenization" of FBC is also took place in Greater Poland and in Kujawa. On the sites of FBC on the territory between the Western Bug River and headwater of the Dniester River there is no data indicating direct imports Baden culture for now. It can only be claimed certain borrowing in ornamentation of ceramic ware (incised lines along the entire height of the product, fluting) and plastic decoration. Such finds are represented by separate exemplars: Grudek, Zymne, Vynnyky-Lysivka. About ten exemplars were discovered on the Kotoryny settlement which is the extreme south-eastern point of the areal of FBC. New materials from Zymne settlement with unusual for FBC ornament are introduced at the article. These and other finds suggest that elements of Baden culture got there from relatives of FBC from the territory of Western Lesser Poland, which by then obtained features of Baden and Corded Ware cultures. Ways of contacts could take place from the west along the San and Dniester Rivers and in Volhynian area along the Vistula and Western Bug Rivers and on the contrary in the opposite direction. Chronology of the appearance of these finds is complicated, because the laboratory dates from such settlements as Grudek, Zymne and Kotoryny have wide frames that actually match to the period of existence of FBC on the examined area: 3700/3650–800 BC. We can assume that Baden features at the material culture of FBC appeared at the end of IV kyr. B.C., in the period of formation of horizon of Funnel Beaker-Baden cultures in the territory of the Western Lesser Poland.

Key words: Funnel Beaker culture, Baden culture, contacts, imports, ornament.